

Kulturális-közéleti havilap, harminckilencedik évfolyam

2013 január Esszé

Takács Ferenc: A harmadik menet: Abszurdisztán

Megvilágító és értelmező hasonlatokat próbálgat az ember, amikor a fülkeforradalmi Magyarország látványával kezdeni igyekszik valamit. Irodalmias dolog ez persze, de nem minden jogosultság nélkül való. Hayden White amerikai történész (történetfilozófus vagy még inkább: metatörténész) idén negyvenéves, de máig inspiratív könyvében, az 1973-as *Metahistory: The Historical Imagination in 19th-century Europe* (Meta-történelem: történetírás és irodalmi képzelet a XIX. sz.-i Európában) c. munkájában egyenest amellet érvelt, hogy a történész *volens nolens* irodalmi műfajok, elbeszélésformák, cselekménytípusok és stílusalakzatok előzetes sémáit vetíti rá, mintegy kívülről, a „múlt” önmagukban összefüggéstelen és néma „tényeire” (azaz régebben keletkezett, de a jelenünkben még feltalálható verbális és non-verbális objektumokra), hogy ezek egyáltalán értelmes rend képét ölthessék magukra, így megszólalhassanak, s elmondhassák, amit „mi” (azaz a mindenkori történetíró mindenkori „jelenének” lakói) hallani szeretnénk tőlük.

Ilyen irodalmi sémát vetett be az értelmezés eszközeként már Karl Marx (1818–1883), a neves német társadalomtudós is, amikor Hegel egy megjegyzését kommentálta a *Louis Bonaparte brumaire tizennyolcadikája* (1852) című írásának első bekezdésében: „Hegel megjegyzi valahol, hogy minden nagy világtörténelmi tény és személyiség úgyszólván kétszer kerül színre. Elfeledte hozzáfűzni: egyszer mint szomorújáték, másszor mint bohózat.” (A filológiai pontosság kedvéért jelezzük, hogy a német eredetiben a *Tragödie* és a *Farce* – „tragédia” és „bohózat” – szavak állnak, sőt egy korai szövegváltozatban a történelem, amennyiben ismétli önmagát, a repríz során *lumpige Farce*, azaz „silány bohózat” formáját ölti magára.)

Hasznos lehet, ha Karl Marxtól és Hayden White-től meghihetve a modern Magyarország történelmére is rápróbálunk egy ilyesféle irodalmias értelmező sémát. 1918 – az ezeréves magyar határokról, sőt harmincezer éves magyar piramisokról fantáziáló vélekedéssel ellentétben a modern kori szuverén és önrendelkezésre képes Magyarország létrejöttének a történelmi dátuma – óta minden egy viszonylag egyszerű és világos körvonalú történelmi ábrát mutat: egy demokratikus, majd diktatórikus „baloldali” színezetű, viszont életképtelenül instabil előjáték után feláll egy konzervatív-autokratikus rezsim, amely viszont tartósnak és életképesnek bizonyul, még abban is, hogy a maga eredendően diktatórikus mivoltát ügyesen leplezi kirakatparlamentarizmussal és hasonló demokratikus látszatokkal. Mindehhez megszerzi polgárainak, ha nem is a lelkes egyetértését, a beletörődését mindenesetre. A végtelenségig persze nem tart a dolog: ahogy a legelején is külső körülmények – az 1918-as összeomlás és a Habsburg-monarchia szétesése – kataklizmatikus hatására állott be a változás, ugyanígy külső hatások, a második világháború képében zajlik le a végjáték is: a nyilas puccs, majd az államgépezet szétesése a katonai vereség és a Vörös Hadsereg győzelme nyomán.

Újabb, „baloldali” színezetű, először demokratikus, utóbb diktatórikus előjáték következik: a politikailag életképtelen „koalíciós” idők, majd Rákosi rövid életű országlása, melynek helyébe ismét egy külső tényező, az 1956-os szovjet katonai beavatkozás juttatja hatalomra Kádárt és

rendszerét. (Horthyból is külső beavatkozás, az antant intervenciója, jelesül a román királyi hadsereg fegyveres segítsége csinált államfőt.) Konzervatív-autokrata, a maga diktatórikus lényegét álpármentarizmussal, „szocialista demokráciával” és hasonlókkal leplező rezsim volt ez is, és még elődjénél is tartósabbnak bizonyult. Polgárai idővel élhették a maguk életét, mozgásterük, mindennapi szabadságuk bővült-bővülgetett, körülményeik javultak, s maguk is javíthattak körülményeiken. A rezsim számíthatott legalábbis a beletörődésükre, olykor még egyetértésükre is.

Megdönteni ezt a rezsimet is alapvetően külső okok döntötték meg: Mihail Gorbacsov szétdobálta a szovjetbirodalmat (ő tudja – ha tudja egyáltalán –, miért tette), s vele repültünk mi is. Egyenest egy újabb, demokratikus közjátékba, amely nagyjából húsz évig tartott, s amelyről most, a fülkeforradalom után immár lassan három évvel, erős a valószínűsége, hogy kiderül: 1989–2010 valójában *előjáték* volt, egy újabb konzervatív-autokrata rezsimé, amely – ha hiszünk abban, hogy mifelénk a történelem ismétli önmagát – legalább olyan tartósnak bizonyul majd, mint két előfutára. A jelek mindenesetre ezt valószínűsítik: a rezsim a maga eredendően diktatórikus jellegét látszatpármentarizmussal – a regisztrációs választójoggal és hasonlókkal jó esetben tartósan biztosítható kétharmados többséggel – álcázza, s bírja az állampolgárok nagyobbik részének az egyetértését, sőt igen sokak feltétlen bizalmát. Akinek ehhez nem fűlik a foga, nem sokat tehet: várhatja az újabb külső okot, innen vagy onnan begyűrűző szelídebb vagy vadabb kataklizmát, amely pontot tesz az Orbán-rezsimre, a modern magyar történelem eme most induló harmadik menetére.

Hogy így van-e – így lesz-e –, abban persze egyelőre nem lehetünk biztosak. De nevet azért adhatunk a gyerekeknek, még ha nem is éri meg tevékeny felnőttkorát és békés öregségét. Ha Hegelhez és Marxhoz visszakanyarodva a Horthy-rendszert tragédiának vagy szomorújátéknak tekintjük, a Kádár-rezsimben pedig ennek bohózati utánjátzását látjuk, sánta hasonlatainkkal sántikálunk együtt – persze hogy mennyire találó vagy mennyire béna egy hasonlat, ez ízlés és hangulat dolga. De fogadjuk el a két jelzőt, és rendezzük Horthyt, Kádárt és Orbánt egy hegeli triászba, az *Aufhebung*, a tagadás tagadása sémája szerint: az Orbán-rezsim megszüntetve megőrzi a Kádár-rezsim jellegzetességeit, miközben – a hegeli spirál mentén – magasabb (?) szintre emelve megismétli a Horthy-rezsimet. Amiből logikusan következik, hogy szükségünk van egy harmadik irodalmi terminusra, amely se nem tragédia, se nem bohózat, de valamiképp tartalmazza – megszüntetve-megőrizve – mindkettőjüket. Ez pedig nem más, mint a modern drámairodalomból ismert *abszurd*: a röhejes reménytelenség és a teljes értelmetlenség dermesztően mulatságos világa. Ez készül az orbáni Magyarországon: Abszurdisztán.

Hogy milyen lesz – ha lesz –, erre van egy jóslatunk. Márai Sándor 1945-ben így parentálta el a Horthy-rendszert:

„Az oroszok olyanok, amilyenek, semmit nem ígértek nekünk, semmit nem akartak tőlünk, mi üzentünk hadat nekik, s most a fegyver jogán érkeztek hozzánk, legyőzött országba, mely jogcím nélkül megtámadta hazájukat. Nem illehetjük őket szemrehányással. De a magyarok! Az egyetlen ország Európában, ahol a nemzet történelmének legválságosabb pillanatában akadt egy Szálasi-kormány, akadtak törvényhozók, akik iparkodtak megjátszani a legalitás komédiáját e horda számára! Csak hogy a zsákmányt kiegészítsék még, néhány héttel prolongálják létezésüket, hogy elveszejtsék Budapestet s mindent, ami az országból megmaradt! Ezekkel csakugyan nincsen alku, ezek számára nem lehet kegyelem.

A zsidófaló, nácibarát középosztály most megkísérli, hogy mindazért, ami most történt, a nyilasokra hárítsa a felelősséget. A nyilasuralom azonban csak következménye mindannak, amit ez a társadalom az elmúlt 25 évben elkövetett, hogy műveltség, erkölcs és tehetség nélkül érvényesülhessen. A nyilas hordánál nem kevésbé bűnös az a magyar vezető réteg, amely az

alkotmányosság palástja alatt Horthy 25 évében szemérmetlenül fűtött, buzdított mindenfajta reakciót. Ez a társadalom ilyen egyszerűen nem háríthatja el a felelősséget. Ilyen olcsón nem menekülnek.

Csak egyről nem beszélnek a nagyságosok és méltóságosok: arról, hogy mit szenvedtek az orosz városok és falvak lakosai, s arról, hogy nem is olyan régen magyar állampolgárok százezreit rúgták ki lakásukból, elvették minden holmijukat, nyomorúságos batyukkal gettókba, téglagyárakba, disznóhizlaldákba zárták őket, onnan nyolcvanasával leplombált vagonokba préselték – gyermeket, asszonyt, férfit vegyesen – ezt a nyomorult tömeget, s a vagonokban, égő hőségben, hat napig utaztak a lengyelországi deportációs telepek felé, megőrültek a szomjúságtól, anyák szültek a vagonokban, és a gyermek ott hevert halottan az ölkében, s a férfiak tébolyodottan ültek a halottak mellett, húsz százalék volt a vagonokban a mortalitás... S végül az auschwitzi, olmützi megsemmisítő táborokban a gyermekeket, öregeket gázkamrákban megölték, a munkabírókat egy ideig még dolgoztatták, a lányokat, asszonyokat a kísérleti telepen beoltották betegségekkel...

Ahhoz, hogy Magyarország megint nemzet legyen, megbecsült család a világban, ki kell pusztítani egyfajta ember lelkéből a »jobbboldaliság« címkejével ismert különös valamit, a tudatot, hogy ő, mint »keresztény magyar ember«, előjogokkal élhet a világban, egyszerűen azért, mert »keresztény magyar úriember«, joga van tehetség és tudás nélkül is jól élni, fennhordani az orrát, lenézni mindenkit, aki nem »keresztény magyar« vagy »úriember«, tartani a markát, s a keresztény magyar markába baksist kérni az államtól, társadalomtól: állást, kitüntetést, maradék zsidóbirtokot, potya nyaralást a Galyatetőn, kivételezést az élet minden vonatkozásában. Mert ez volt a jobbboldaliság minden értelme. S ez a fajta nem tanul. Aki elmúlt 30 éves, és ebben a szellemben, légkörben nevelkedett, reménytelen. Talán megalkuszik fogvicsorgatva, de szíve mélyén visszasírja a »jobbboldali, keresztény, nemzeti« világot, amelyben olyan szépen lehetett zsidóvagyon rabolni, versenytársakat legyilkolni, aladárkodni a nagyvállalatokban képzettség és hozzáértés nélkül.

Ez a fajta soha nem változik meg, de amíg ezeknek szavuk van vagy befolyásuk, Magyarország nem lesz nemzet.”

A vágyott és elképzelt jövőre nézvést is igen halványak voltak a reményei. 1949-ben írja:

„Holnap eltakarodnak az oroszok Európából, és magukkal viszik a csatlós országokból a kommunista sleppet – és aztán? Mi lesz aztán? Mi lehet? Hazatódul a nyugati csürhe, nyomukban lopakodik a rosszhiszemű fél vörös emigráció, mindenki mosakodik, kárpótolja magát, lapít, vádaskodik. Mindez elmúlik, idővel... Marad az Egyház. Marad az Actio Catholica, az új Szent Szövetség türelmetlen inkvizitorai, a szellemi szabadság csuhás titkos rendőrei, a lábszagú hecckáplánok a sajtóban és az irodalomban.

Ha van még mód reá, élni és dolgozni: a szocialistákat kell segíteni.”

De aztán, két évvel később (1951-ben) már csak legyint, ha eszébe jut elhagyott hazája: „Láttam ezt a társadalmat mindenféle színű gatyában; de mindig szaros volt az a gatyá.”

Most is az – teszem én hozzá, hatvankét évvel később.

Tetszik

2 ember kedveli. Legyél te az első az ismerőseid közül!

Kapcsolódó írások:

1. **Takács Ferenc: Találkozás a világnagysággal (Temesi Ferenc: Bartók. Budapest, 2012. Alexandra.)** Van, amikor öt penny választja el az embert a világnagyságtól....
2. **Takács Ferenc: Örök félidő (Mező Ferenc: Sör és hamu. Budapest, 2009, Orpheusz.)** „Sör és hamu” – a Halotti beszéd „por és hamu”-ját...
3. **Takács Ferenc: Szigorlat – Békés Pál (1956–2010)** Ha a végről emlékezünk, a kezdettel kell kezdenünk. A Nárcisz-tanszéken...
4. **Takács Ferenc: Magyarország kizöldülése avagy öröm az ürömben** The Greening of America, „Amerika kizöldülése” – ez volt a...
5. **Takács Ferenc: Mű-terem (Lator László: A tér, a tárgyak. Budapest, 2006, Európa Könyvkiadó.)** Takács Ferenc Mű-terem A Lator-líra keletkezéstörténetének ismerői tudják, hogy...

Cimkék: Takács Ferenc